

het

noordbrabants
museum

jaarverslag

2019

Inhoudsopgave

Woord vooraf	04
Bericht van de Raad van Toezicht	07
Facts & figures	08
Marketing en onderzoek	09
Tentoonstellingen	11
Collectie	17
Educatie	20
Development	25
De onderneming	29
Financiële cijfers	34
Bijlagen	38
Aanwinsten, bruiklenen en schenkingen	38
Toezicht en directie	40
Culturele samenwerking	41
Partners	42
Colofon	43

Woord vooraf

Het voelt onwezenlijk om vanuit een onzeker voorjaar 2020, op een moment waarin de wereld een crisis doormaakt, het openbare leven vrijwel stil is komen te liggen en musea gesloten zijn, de balans op te maken van het voorgaande jaar, 2019. De contrasten konden niet groter zijn. Waar velen zich op dit moment grote zorgen maken over de toekomst en ook wij als directie en medewerkers van Het Noordbrabants Museum een oplossing zoeken voor ontstane problemen, constateren we dat 2019 juist uitermate succesvol was. Nooit eerder, met uitzondering van de Boschjaren 1967 en 2016, vonden zo veel bezoekers de weg naar ons museum: we mochten in 2019 maar liefst 248.574 bezoekers welkom heten. Hun reacties op onze tentoonstellingen en activiteiten waren overwegend positief, evenals de recensies in de media. Bovendien ondervonden we veel waardering van onze subsidiënten, sponsors, Vrienden en culturele partners, waardering die ook tot uiting kwam in steun en draagvlak.

Veel aandacht trokken natuurlijk onze tentoonstellingen. De programmering was gevarieerd, met aandacht voor de Brabantse geschiedenis en de actualiteit, met exposities van bekende en minder bekende kunstenaars uit binnen- en buitenland. En met de tentoonstellingsreeks Brabantse Nieuwe, waarin jonge talentvolle kunstenaars uit onze provincie hun museale debuut maken. Het succes van de reeds in 2018 gestarte tentoonstelling *Jan Sluijters. De wilde jaren* (gelijktijdig met *De stal van Bosch. Jheronimus Bosch en de Aanbidding der Koningen*) werd in 2019 voortgezet. Aansluitend toonden we de rijke bloemstillevens van de uit Tilburg afkomstige gebroeders Van Spaendonck, in combinatie met het verrassende werk van de Iraans-Amerikaanse kunstenaar Ali Banisadr. De schilderijen van de sterk door Bosch geïnspireerde Banisadr maakten grote indruk op de bezoekers. Eveneens indrukwekkend, maar op geheel andere wijze, was Het gezicht van Gestel, een ingetogen expositie met portretten die Karel van Veen tijdens de Tweede Wereldoorlog maakte van zijn medegijzelaars in het interneringskamp Beekvliet te Sint-Michiëlsgestel. Deze presentatie vond plaats in het kader van de herdenking van 75 jaar bevrijding van Noord-Brabant.

Het najaar stond vrijwel geheel in het teken van de beroemdste Brabander aller tijden, Vincent van Gogh. Met de tentoonstelling *Van Goghs intimi. Vrienden, familie, modellen*, met een galerijexpositie van de fotografe Karin Borghouts die op zoek ging naar tastbare herinneringen aan Van Gogh en met de monumentale werken van de door Van Gogh geïnspireerde Deurnese kunstenaar Hans van Hoek. De eerste plannen voor *Van Goghs intimi*, over de levenslange zoektocht van de kunstenaar naar vriendschap, dateerden al van 2009: de expositie was oorspronkelijk bedoeld als bijdrage aan het programma Eindhoven|Brabant Stad Culturele Hoofdstad van Europa in 2018. De waardering voor de origineel opgezette en prachtig uitgevoerde expositie was groot, het onderwijsprogramma was voltekend en de begeleidende catalogus kreeg meteen een eigen plaats binnen de al zo omvangrijke Van Goghliteratuur. Hoewel het bezoekersaantal van 90.000 lager was dan verwacht, heeft de tentoonstelling aanzienlijk bijgedragen aan de verdere positionering van Het Noordbrabants Museum als plaats waar het verhaal over deze kunstenaar wordt verteld en getoond.

Maar de aandacht ging natuurlijk niet alleen uit naar tentoonstellingen. De collectie werd verder verrijkt met bruiklenen, schenkingen en mooie aankopen, er vonden restauraties plaats en we gaven talloze bruiklenen aan collegamusea. Het educatieve team ontwikkelde nieuwe onderwijsprogramma's, we realiseerden enkele nieuwe educatieve ruimten en er vonden grootschalige wijzigingen plaats in de vaste presentaties van het museum. We investeerden daarnaast in nieuwe vormen van communicatie en ICT en digitaliseerden onze administratieve processen. En er was naast aandacht voor de wensen van onze bezoekers ook veel aandacht voor de relatie met onze subsidiënten, sponsors, Vrienden en samenwerkingspartners, voor fondsenwerving en de verhoging van onze eigen inkomsten. U leest er meer over in dit jaarverslag.

Al met al mogen we terugkijken op een voor Het Noordbrabants Museum geslaagd 2019. Het was een jaar waarin we met steun van onze gewaardeerde subsidiënten, onze trouwe sponsors en Vrienden, de fondsen en met onze vele partners in het culturele veld, prachtige exposities, educatieve activiteiten en aankopen konden realiseren. Voor een museum dat ambitie toont bij zijn aankopen en projecten en ook in de toekomst verder wil gaan op dit ambitieuze pad, is een dergelijke steun onontbeerlijk. Voor de niet-aflatende steun van al deze zeer betrokken partijen past een welgemeend woord van dank. Die dank geldt vanzelfsprekend ook voor de leden van de Raad van Toezicht en de eigen medewerkers, die zich telkens weer op professionele wijze en met groot enthousiasme inzetten voor 'hun' museum.

Dat 2020 zo mooi begon en in de maand maart zo bruusk zou worden verstoord door de coronacrisis, die met zo veel menselijke leed en zo'n ontwrichting van het maatschappelijk leven gepaard gaat, kon in 2019 niemand voorzien. Ik spreek graag de hoop uit dat de samenleving zich in de loop van 2020 weet te herstellen en musea als Het Noordbrabants Museum hun betekenisvolle rol weer kunnen vervullen. Door onze actieve inzet kunnen we de culturele en toeristische sector in onze provincie weer op gang helpen en het regionale vestigingsklimaat versterken. Maar vooral willen we onze bezoekers, jong en oud, weer in contact brengen met kunst en geschiedenis en op een gastvrije manier ontspanning en inspiratie bieden, schoonheid, kennis en reflectie. En misschien ook troost.

Charles de Mooij
directeur Het Noordbrabants Museum

Bericht van de Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht van Het Noordbrabants Museum heeft met instemming kennisgenomen van het bestuurlijk jaarverslag over 2019. De jaarstukken over dit verslagjaar geven een goed en getrouw beeld van de activiteiten van het museum, van het door de directie gevoerde beleid en van de financiële positie van het museum. De Raad verleent hieraan dan ook met genoegen zijn goedkeuring. Terugkijkend kunnen we stellen dat Het Noordbrabants voor de zevende keer op rij een succesvol jaar achter de rug heeft. Laten we hopen dat de bijbelse 'zeven vette jaren' als gevolg van de coronacrisis niet worden gevolgd door 'zeven magere jaren'. Het is de verantwoordelijkheid van de Raad van Toezicht om, juist in een situatie als deze, de vinger aan de pols te houden; uiteraard gebeurt dat in goed overleg met de directie.

De Raad kwam in 2019 viermaal voor regulier overleg bijeen, in aanwezigheid van de directie en aan de hand van een gevarieerde agenda. Daarbij werd gesproken over gebruikelijke zaken als personele aangelegenheden, relaties met subsidiënten, sponsors en partners, programmering, aankopen en restauraties, collectiebeheer, educatie, financiën en development, maar kwamen ook zaken als de relatie met de Vrienden, het communicatiebeleid, de wijze van waardering van bijzondere aankopen, de positionering van het museum en de strategie voor de lange termijn ter sprake. Ook werd veel aandacht besteed aan bijzondere dossiers zoals het initiatief voor het Buiten Museum Oud-Herlaer, een samenwerkingsproject met Brabants Landschap en de afwikkeling van de Stichting Jheronimus Bosch 500 en de Stichting Bosch Research and Conservation Project. Uiteraard werd intensief gesproken over de tentoonstelling *Van Goghs intimi*, in het bijzonder over zaken als media- en publieksbenadering, benodigde financiële middelen en de beheersing van risico's, mede in relatie tot de gelijktijdige expositie over design van het Derde Rijk in het aangrenzende Design Museum Den Bosch.

Aan de verplichtingen op grond van de statuten en de Governance Code Cultuur werd voldaan. Zo besprak de Raad in zijn vergadering van 9 april 2019 in aanwezigheid van de extern accountant de jaarstukken 2018, om ze vervolgens goed te keuren, en vond op 11 juni 2019 de jaarlijkse zelfevaluatie plaats. Het jaarlijkse functioneringsgesprek met directeur-bestuurder Charles de Mooij vond plaats op 26 april 2019. Hierbij werd gesproken over de in het afgelopen jaar geboekte resultaten en over de verwachtingen voor de toekomst. De Raad sprak opnieuw zijn waardering uit voor het door de bestuurder gevoerde beleid.

Zoals in voorgaande jaren dienden de leden de directeur en adjunct-directeur/zakelijk leider waar nodig van advies, in het bijzonder ook ten aanzien van financiële aangelegenheden en stonden zij de directie bij in besprekingen met subsidiënten, adviseurs en samenwerkingspartners. Vanuit hun persoonlijke betrokkenheid en belangstelling waren de individuele leden van de Raad ook in 2019 veelvuldig aanwezig bij openingen en andere museale activiteiten. Deze aanwezigheid komt niet alleen voort uit inhoudelijke belangstelling, maar evenzeer uit de wens om als Raad van Toezicht zichtbaar te zijn voor de brede kring van betrokkenen en nauw contact te onderhouden met de medewerkers van het museum.

De Raad hecht grote waarde aan een zorgvuldige governance en aan goede verhoudingen tussen alle geledingen van de organisatie. Goede onderlinge relaties, een prettige werksfeer, de mogelijkheid om elkaar in alle openheid op een positief-kritische manier aan te kunnen spreken en medezeggenschap van medewerkers zijn daarbij van groot belang. In dat verband is ook met instemming kennisgenomen van de oprichting per 1 januari 2019 van een Ondernemingsraad. De Raad heeft inmiddels tweemaal uitvoerig en plezierig overleg gehad met de drie nieuw aangetreden OR-leden, met de afspraak in de toekomst een regelmatig contact in stand te houden.

Ik sluit mij tot slot, mede namens mijn medeleden van de Raad van Toezicht, graag aan bij de woorden van dank die de directeur van Het Noordbrabants Museum aan het begin van dit jaarverslag heeft gewijd aan de velen die het museum in 2019 steunden: overheden, fondsen, bedrijven en particulieren. Ook de waardering voor de eigen medewerkers delen wij, waaraan ik graag toevoeg dat onze waardering zich nadrukkelijk ook uitstrekt tot de directie. Als Raad van Toezicht zullen wij alles in het werk stellen om de directie van het museum in de huidige crisis met raad en daad bij te blijven staan, in het vertrouwen dat directie en medewerkers van Het Noordbrabants Museum in staat zijn deze met name ook voor de culturele sector zo moeilijke periode te boven te komen.

Harry Hendriks

voorzitter Raad van Toezicht Het Noordbrabants Museum

Facts & figures

Marketing en onderzoek

Onderzoek

In 2019 is een belangrijke start gemaakt met de onderzoeken die nodig zijn voor het ontwikkelen van een nieuwe 'corporate identity', waarbij we vragen stellen als: welke nieuwe doelgroepen zijn het meest kansrijk, welke kenmerken hebben zij en hoe kunnen we ze het beste aan ons museum binden? Dit jaar is naast het continu onderzoek van Hendrik Beerda Brand Consultancy ook kwalitatief onderzoek ingezet naar de groepen die ons nog niet vaak genoeg bezoeken. Een-op-een interviews leverden waardevolle informatie op over de drijfveren van deze groepen: waar zijn ze naar op zoek, waarom komen ze nu nog niet en wat zou daar verandering in kunnen brengen. Er is ook gekeken naar onze concurrentie, zowel in de culturele als in de vrijetijdsector. Wat is het aanbod, welke ontwikkelingen vinden er plaats en welke unieke plek zouden wij in kunnen nemen? Daarnaast is gekeken naar de kansen voor onze eigen ontwikkeling. En hoeveel groeimogelijkheid zit er nog in de collectie, in tentoonstellingsoppervlakte en in eigen inkomsten? Deze hiermee verworven inzichten geven ons een solide basis voor een positionering en een daarop gebaseerd merkverhaal dat we in 2020 verder uitwerken.

Online betrokkenheid

Daarnaast is gestaag doorgebouwd aan de online betrokkenheid met de bezoekers. Het online oriëntatieproces is een belangrijke factor in de keuze voor ons museum. Ruim 70% van de museumbezoekers oriënteert zich eerst online voor zij een museum daadwerkelijk bezoeken. Het is daarom uiterst belangrijk op het juiste moment de voor hen relevante informatie aan te bieden. Dit heeft gewerkt. Het aantal 'vind ik leuk's' op Facebook is gegroeid met bijna 20%, met een gemiddelde engagement rate van 3,25%. Instagram laat zelfs een groei van 120% zien met een engagement rate van 8,3%. Toch is hier nog steeds ruimte voor groei. Door het beter op elkaar afstemmen van onze digitale nieuwsbrieven, online en social advertising en websitebezoek zullen de cijfers de komende jaren verder stijgen.

Samenwerken

De campagne 'Cultuurstad van het Zuiden' die in 2018 opgestart werd, heeft in 2019 een zeer succesvol vervolg gekregen. Het Noordbrabants Museum heeft zowel voor de campagne in 2018 als voor die in 2019 een actieve rol gespeeld in het samenbrengen van de culturele instellingen en de Gemeente 's-Hertogenbosch. Zo ontstond een campagne met als doel het bezoeken van de stad 's-Hertogenbosch met als voornaamste reden een bezoek aan een culturele instelling en/of evenement. Er is in 2019 in samenwerking met de Bossche culturele partners, horeca, gemeente en een extern bureau een uitgebreide toolkit ontwikkeld met o.a. televisie- en radiocommercials, online bannering, advertenties en outdoor materiaal. Deze middelen dragen bij aan het positieve imago van de stad 's-Hertogenbosch en hebben er voor gezorgd dat de website bezoekdenbosch.nl vaker wordt bezocht. De betrokken partijen zijn dan ook voornemens deze campagne in 2020 voort te zetten en zo mogelijk verder uit te breiden met commerciële partners.

Onderzoek JADS

Het Noordbrabants Museum fungeert in sterke mate als 'trekker' bij bezoeken aan de stad 's-Hertogenbosch. Dat blijkt onder meer uit het onderzoek dat onze samenwerkingspartner Jheronimus Academy of Data Science (JADS) heeft verricht tijdens de expositie *Van Goghs intimi*. De uitkomsten van dit onderzoek zijn bijzonder interessant. Zo worden bezoekers na hun bezoek aan het museum nog uren op diverse plekken in de stad waargenomen. In 2020 wordt gezocht naar mogelijkheden om extra meetpunten in de stad te realiseren zodat dit (positieve) effect op de binnenstad van 's-Hertogenbosch nog beter in kaart kan worden gebracht.

Tentoonstellingen

Uit de stal van Bosch. Jheronimus Bosch en de Aanbidding der Koningen t/m 10 maart 2019

Voor deze tentoonstelling bracht het museum opnieuw een origineel werk van de wereldberoemde Bossche kunstenaar terug naar zijn geboortestad 's-Hertogenbosch: het schilderij 'De Aanbidding der Koningen' uit The Metropolitan Museum of Art in New York. Dit bruikleen was bijzonder: wereldwijd zijn er nog slechts zo'n vijftientig originele schilderijen van Bosch bewaard gebleven. Driekoningen, het thema van het schilderij was ook het thema van de gehele tentoonstelling. In de late middeleeuwen was dit feest erg populair in de beeldende kunst en veelvuldig terug te vinden op schilderijen. Ook het schilderij van Bosch werd al vroeg gekopieerd en geïmiteerd. Deze tentoonstelling, in samenwerking met Radboud Universiteit Nijmegen en het Bosch Research and Conservation Project, besteedde uitgebreid aandacht aan die navolging. Bij deze tentoonstelling verscheen een catalogus.

Jan Sluijters. De wilde jaren t/m 7 april 2019

Deze succesvolle expositie toonde het vroege werk van de befaamde, in 's-Hertogenbosch geboren en getogen kunstenaar Jan Sluijters (1881-1957) in de context van de internationale moderne kunst. Typerend voor Sluijters is dat hij experimenteerde met zo'n beetje alle '-ismen' (o.a. kubisme, fauvisme, impressionisme). Hij ontleende elementen aan de moderne kunststromingen zonder zich te verbinden met de achterliggende theorie. Hij bleef vasthouden aan de realiteit. Sluijters' experimentele fase, van 1904 tot 1914, stond in deze expositie centraal. Het doel van de tentoonstelling was om aan te tonen hoezeer Sluijters zich onder invloed van de internationale moderne kunst ontwikkelde tot een toonaangevende modernistische kunstenaar. Bij deze tentoonstelling verscheen een catalogus.

Leon Adriaans en Caren van Herwaarden - In dialoog 12 januari t/m 30 juni 2019

Het museum vernieuwt elke zes maanden zijn presentatie hedendaagse kunst. Hierbij worden werken uit de collectie aangevuld met ander werk van dezelfde kunstenaar of aangevuld met werk van een verwante kunstenaar. Na een eerdere opstelling met werk van JCJ Vanderheyden en Koen Delaere gingen dit jaar Leon Adriaans en Caren van Herwaarden in dialoog. De werken van deze twee kunstenaars waren nog niet eerder samen te zien en op het eerste oog hebben de kunstenaars een compleet andere stijl. Toch werken zij met dezelfde thema's: 'aards', man, vrouw, dier en de liefde voor het Brabantse land. Door de kunstwerken van Adriaans en Van Herwaarden samen te presenteren ontstond er een interessante dialoog tussen de kunstwerken.

Ali Banisadr: Foreign Lands 6 april t/m 25 augustus 2019

De Iraans-Amerikaanse kunstenaar Ali Banisadr (Teheran, 1976) maakt levensgrote schilderijen die wervelen van figuren en kleuren. De bonte werken refereren zowel aan Perzische miniaturen als aan de laatmiddeleeuwse schilderkunst uit de Nederlanden, de Venetiaanse kunstenaars Paolo Veronese en Tintoretto en aan het abstracte expressionisme. Banisadr werd geboren in Teheran, vier jaar voordat de oorlog tussen Iran en Irak uitbrak. De bombardementen en bijhorende onrust lieten een onuitwisbare indruk na op de kunstenaar. Na de oorlog vluchtte hij met zijn familie naar Turkije en later naar Amerika. Na zijn jeugd te hebben doorgebracht in Californië, startte hij in 2000 zijn kunstopleiding aan de School of Visual Arts en later aan de Academy of Arts in New York. Daarna werd zijn werk al snel ontdekt door toonaangevende galleries en musea. Zo waren zijn werken in 2013 te zien op de 55ste Biënnale van Venetië en hebben onder andere The British Museum in Londen, Centre Pompidou in Parijs en The Metropolitan Museum of Art in New York schilderijen van Ali Banisadr opgenomen in hun vaste collectie. Het Noordbrabants Museum in 's-Hertogenbosch introduceerde de kunstenaar in Nederland met zijn eerste museale tentoonstelling. De tentoonstelling kwam tot stand met steun van de Renschael Art Foundation en Gallery Blain|Southern, Londen. Bij deze tentoonstelling verscheen een catalogus.

De geur van succes. Gerard & Cornelis van Spaendonck, bloemschilders in Parijs
26 april t/m 25 augustus 2019

De broers Gerard (Tilburg 1746-1822 Parijs) en Cornelis (Tilburg 1756-1839 Parijs) van Spaendonck waren afkomstig uit Tilburg en leerden het schildersvak in Antwerpen. Van daaruit vertrokken zij naar Parijs waar ze carrière maakten als schilders van bloemen. Gerard vestigde zich in 1769 in Parijs; Cornelis volgde hem tien jaar later. In 1980 toonde Het Noordbrabants Museum de werken van de broers Gerard en Cornelis van Spaendonck voor het eerst aan het Nederlandse publiek. In die tentoonstelling lag het accent op de botanische aspecten van hun kunst. Sindsdien zijn er nieuwe schilderijen, tekeningen en prenten ontdekt en is het aantal werken van de broers Van Spaendonck in Het Noordbrabants Museum uitgebreid. Uit kunsthistorisch onderzoek blijkt dat de positie van beide kunstenaars in het artistieke milieu van Parijs rond 1800 aanzienlijk was. In de tentoonstelling van 2019 werden de werken van de broers gepresenteerd in een historisch perspectief. Bij deze tentoonstelling verscheen een catalogus.

Het gezicht van Gestel. Gijzelaars van Beekvliet 1942-1944, geschilderd door Karel van Veen
29 juni t/m 17 november 2019

De bezetter nam tijdens de Tweede Wereldoorlog onschuldige burgers gevangen die, voor sabotagedaden van het verzet, zouden moeten boeten met hun leven. In 1942 werden 460 mannen opgepakt en als gijzelaar in het Kleinseminarie Beekvliet in Sint-Michiëlsgestel opgesloten. Karel van Veen (1898 Rotterdam 1988) maakte tijdens zijn verblijf als gijzelaar circa tachtig portretten van zijn medegijzelaars. Met de historische presentatie *Het gezicht van Gestel* toonde Het Noordbrabants Museum het benarde verhaal van de gijzelaars van Beekvliet. Te zien waren de door Van Veen gemaakte portretten, maar ook kaarten, foto's, brieven en objecten uit het dagelijks leven van de gijzelaars. Het verhaal van de gijzelaars van Beekvliet maakte onderdeel uit van het project Brabant Remembers, waarbij op 75 locaties in Brabant 75 persoonlijke, levensveranderende verhalen uit de Tweede Wereldoorlog worden verteld.

Hans van Hoek. Kimono's
21 september 2019 t/m 19 januari 2020

Hans van Hoek, geboren en getogen in Deurne, genoot zijn opleiding aan de Koninklijke Academie voor Kunst en Vormgeving in 's-Hertogenbosch (van 1962 tot 1969) en aan Ateliers '63 in Haarlem (van 1969 tot 1971). Hij woonde in Londen, Montreal en Zuid-Afrika en streek in 2008 weer naar Deurne. Van Hoek is een veelzijdig kunstenaar en werkt als kunstschilder, aquarellist, keramist en houtsnijder. Kenmerkend is dat hij vaak sculpturale lijsten voor zijn schilderijen maakt, die hij zelf snijdt en polychromeert. Het Noordbrabants Museum presenteerde aanvankelijk een serie van elf schilderijen met kimono's. Van Hoek schildert steeds dezelfde kimono op een andere manier. Het is een onderwerp waar hij gedurende zijn carrière steeds op teruggrijpt. Enkele weken na de opening kon een twaalfde, lang verloren gewaand werk, 'Kimono met Sint-Antonius van Padua', aan de expositie worden toegevoegd.

Karin Borghouts. Vincent was here
21 september 2019 t/m 19 januari 2020

In het ouderlijke huis van Karin Borghouts hing een reproductie van een kunstwerk van Vincent van Gogh. Na een brand maakte Borghouts een foto van deze verbrande reproductie en werd zij zich bewust van haar jeugdherinnering aan dit werkje en de invloed ervan op haar beeldend geheugen. De nieuwsgierigheid naar Van Goghs geboorteplaats Zundert veranderde in een empathische interesse voor 'het kijken' van deze schilder: vandaag kijken naar wat deze schilder zo'n 130 jaar geleden bekeek, tekende en schilderde. Karin Borghouts heeft zijn traject meerdere keren gevolgd: Zundert, de Borinage, Etten, Nuenen, Drenthe, Londen, Antwerpen, Parijs, Arles, Saint-Rémy-de-Provence en Auvers-sur-Oise. Een selectie van de mooiste foto's uit deze serie was te zien in de tuingalerij tegelijkertijd met de tentoonstelling *Van Goghs intimi*.

Van Goghs intimi. Vrienden, familie, modellen

21 september 2019 t/m 12 januari 2020

Vincent van Gogh was een gepassioneerde man. Zijn relaties met familie, vrienden en collega-kunstenaars waren vaak sterk en langdurig, maar hij wist met zijn uitgesproken karakter ook mensen van zich te vervreemden. *Van Goghs intimi. Vrienden, familie, modellen* presenteert een brede kijk op de personen die een belangrijke rol speelden in het leven en werk van Vincent van Gogh. De tentoonstelling in Het Noordbrabants Museum brak met de zo gangbare visie van de getormenteerde, eenzame kunstenaar. Aan de hand van een breed scala aan kunstwerken en documenten gaf de expositie een beeld van een man die weliswaar complex was, maar die als mens en kunstenaar door zijn omgeving bijzonder gewaardeerd werd. Bij deze tentoonstelling verscheen een catalogus.

Brabantse Nieuwe

Het Noordbrabants Museum geeft onder de naam *Brabantse Nieuwe* jonge, veelbelovende kunstenaars uit Noord-Brabant een podium om hun werk aan het publiek te tonen. De exposities in deze reeks zijn te zien in de tuingalerij van het museum en worden gesponsord door Avans Hogeschool als partner van het museum.

Thomas Trum - Brabantse Nieuwe

t/m 17 mei 2019

Thomas Trum (1989) studeerde in 2010 af aan het Sint Lucas-college in Boxtel. In 2014 rondde hij zijn tweede studie Man en Leisure af aan de Design Academy in Eindhoven. Trum is onder meer geïnteresseerd in verf en de fysieke eigenschappen ervan, in kleurvlakken en het effect daarvan op de (openbare) ruimte. Hij experimenteert met gereedschappen, verven, inkt en bewerkingstechnieken in en buiten zijn atelier. Zijn werk bestaat onder meer uit series vormexperimenten op doek, de buitenmuur, papier en in videokunst. In 2016 kreeg hij van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie een werkbeurs talentontwikkeling waarmee hij in 2016 een aantal grote projecten kon realiseren. De tuingalerij van Het Noordbrabants Museum voorzag hij, over de gehele lengte van de wand, van een indrukwekkende schildering, genaamd *Twoorangelines*.

Annemarie Slobbe - Brabantse Nieuwe

1 juli t/m 8 september 2019

Annemarie Slobbe (1990) studeerde Grafische Vormgeving aan het Grafisch Lyceum te Rotterdam en schilderen aan AKV|St. Joost te Breda. Zij ontving onlangs een werkbijdrage voor jong talent van het Mondriaanfonds. Veel van de door Slobbe vervaardigde werken veranderen van voorstelling bij een wisselende kijkhoek. Zij onderzoekt in extreme mate verschillende materialen en hun toepassing, bijvoorbeeld door het aanbrengen van magnetische verf of verf die door variatie in aanbrengen steeds verschillend weerkomt. In de tuingalerij van Het Noordbrabants Museum was een mooie selectie van haar werk te zien.

Collectie

Restauraties

In 2019 werden diverse werken uit de eigen collectie gerestaureerd. Deze restauraties werden uitgevoerd door verschillende externe, gespecialiseerde restauratoren. Een aantal restauraties was gekoppeld aan tentoonstellingen die in de loop van 2019 zouden plaatsvinden. Voor *De geur van succes*. Gerard & Cornelis van Spaendonck, bloemschilders in Parijs, behandelde restaurator Susanne Stangier vier werken. Ze restaureerde drie bloemstillevens van Gerard en Cornelis van Spaendonck en het *Portret van Cornelis van Spaendonck* van Johan Versfelt. Restauratoren Katrin Kirsch en Hannie Diependaal onderzochten en behandelden het in 2018 verworven *Stillevens met flessen en schelp* van Vincent van Gogh, waarna het werk voor het eerst werd gepresenteerd tijdens *Van Goghs intimi*. De collega's van het Van Gogh Museum adviseerden bij deze restauratie.

Collectiedienstverlening

Verschillende mensen weten ons jaarlijks te bereiken met uiteenlopende, aan onze collectie gerelateerde vragen. In 2019 kregen wij:

- 60 vragen over de collectie;
- 80 aanvragen voor beeldmateriaal;
- 68 aanbiedingen van kunstwerken;
- 9 bruikleenverzoeken voor 1 of meerdere werken.

Collectie Hulpverlening

In 2019 besteedden we extra aandacht aan Collectie Hulpverlening (CHV). Alle medewerkers van de afdeling Collectie, Presentatie en Educatie hebben een training gevolgd in het omgaan met museale objecten. Het bestaande CHV-plan is onder de loep genomen, aangescherpt en vervolgens uitgebreid. Op strategisch gekozen plaatsen in het museum zijn in 2019 zogenaamde CHV-kits geplaatst: EHBO-dozen voor de collectie. De samenstelling van deze kits is in de loop van het jaar aangepast en het aantal kits is uitgebreid. Onze beveiligingsmedewerkers zijn altijd aanwezig en de kans dat zij met een calamiteit geconfronteerd worden is vele malen groter dan voor de rest van de museummedewerkers. Zij zijn dan ook allemaal getraind in het gebruik van de kit en weten hoe te handelen bij een calamiteit. Deze training wordt jaarlijks herhaald.

Bibliotheek

In 2018 besloten we de collectie van de bibliotheek terug te brengen naar een handbibliotheek, uitsluitend voor intern gebruik, omdat interesse van het museumpubliek en andere geïnteresseerden voor een bibliotheek achterbleef bij onze verwachtingen. We maakten een start met het doornemen van de collectie boeken en tijdschriften en in 2019 is dit project afgerond. Van de boeken die buiten de handbibliotheek vielen werd een deel opgenomen in de Brabant Collectie van Tilburg University. Ook collega-instellingen in 's-Hertogenbosch, waaronder Erfgoed 's-Hertogenbosch, Brabants Historisch Informatie Centrum en Kunstacademie AKV|St. Joost hebben boeken overgenomen voor hun bibliotheek. Erfgoed Brabant heeft een deel van de collectie boeken overgenomen met als onderwerp Brabant. De huidige handbibliotheek bestaat op dit moment uit ongeveer 3.000 titels.

Herinrichting

Het verslagjaar stond tevens in het teken van de herinrichting van enkele zalen in de vaste presentatie. Vincent van Gogh verdient een vaste, prominente plek in ons museum en daarom is in 2019 de Romeinzaal ontruimd. In deze zaal wordt de nieuwe vaste presentatie over Vincent van Gogh gebouwd. Deze zou aanvankelijk begin april 2020 openen maar moest door de onverwachte sluiting van het museum als gevolg van coronacrisis worden uitgesteld. In 2020 bouwen we verder aan de vernieuwing van onze vaste presentatie. De Romeinse en prehistorische collecties krijgen dan weer een plek in de vernieuwde presentatie 'Het verhaal van Brabant'.

Educatie

Het Noordbrabants Museum organiseerde ook in 2019 weer een scala aan educatieve activiteiten. Er werd een start gemaakt met de ontwikkeling van nieuwe programma's voor het onderwijs met als basis de vernieuwde educatievisie *Zalen vol verhalen. Kom en zet je verbeelding aan*. Naast verhalen van het museum, dagen we ons publiek uit ook eigen verhalen te vertellen. Zo organiseerden we met onze partnerscholen als pilot een verhalenwedstrijd. De leerlingen werden gevraagd om met behulp van diverse handreikingen een eigen verhaal te bedenken bij een schilderij naar keuze. Dit leverde niet alleen prachtige verhalen en gedichten op, maar ook maquettes, korte filmpjes, stripverhalen en nieuwe kunstwerken. Maar vanzelfsprekend zorgde het educatieteam ook voor educatieve ondersteuning bij diverse tentoonstellingen en voor rondleidingen en workshops.

Audiotour met muziek

Bij de tentoonstelling Ali Banisadr toonden we een compilatie uit een documentaire over de kunstenaar. Daarnaast maakten we een audiotour die door Ali Banisadr zelf werd ingesproken. Aan de hand van diverse thema's vertelde de kunstenaar tijdens deze audiotour over zijn vele inspiratiebronnen: van Perzische miniatuurkunst tot aan de invloed van films en stripboeken. Muziek is voor Banisadr heel belangrijk. Hij luistert niet alleen naar muziek als hij schildert, hij 'ziet' het geluid ook. Deze ervaring wordt ook wel synesthesie genoemd. Vandaar dat de audiotour werd ondersteund met muziek die Banisadr in zijn studio veelvuldig luistert: een aangename aanvulling tijdens het bekijken van zijn indrukwekkende kunstwerken.

Bezoekersinformatie bij Van Goghs intimi

In de tentoonstelling *Van Goghs intimi* leerde de bezoeker Vincent van Gogh beter kennen aan de hand van schilderijen, tekeningen, brieven en documenten van zowel Vincent van Gogh zelf als de personen die een belangrijke rol speelden in zijn leven en werk. Het was essentieel de bijbehorende verhalen over deze relaties goed te ontsluiten. Vandaar dat gekozen werd om zowel een korte introductiefilm van zeven minuten, een informatieboekje met achtergrondinformatie als een hoogtepuntenaudiotour te ontwikkelen. De informatieboekjes werden gratis verstrekt. De audiotour was te koop voor € 2,50 en werd in 2019 7.651 keer beluisterd. Ook werden 28 lezingen georganiseerd, naast de lezingen behorende bij evenementen, en maakten 593 bezoekers gebruik van 50 betaalde instapronleidingen die vanaf november 2019 werden aangeboden.

Rondleidingen, lezingen en workshops

De gratis rondleidingen op zondagmiddag waren vrijwel altijd volgeboekt en goed voor zo'n 900 deelnemers in 2019. In totaal werden dit jaar 428 groepsrondleidingen geboekt. Tijdens de tentoonstelling *Van Goghs intimi* was er in beginsel voor gekozen geen workshops en rondleidingen aan te bieden, maar uitsluitend korte lezingen aan het begin van het individuele bezoek aan de expositie. Door de grote vraag van het publiek werd in de loop van de tentoonstelling alsnog besloten om betaalde rondleidingen aan te bieden. De jaarlijks terugkerende gratis vakantiewerkshops en familiezondagen, die we in samenwerking met het Design Museum Den Bosch organiseren, werden door 452 kinderen bezocht. Daarnaast ontwikkelden we voor de tentoonstelling *De geur van succes* een nieuwe workshop waarbij kinderen tussen de zes en twaalf jaar met behulp van een microscoop onderzoek deden naar echte bloemen, om vervolgens een eigen bloemcreatie te maken. Middels een videoboodschap voor een zogenaamd green screen konden ze, met een bloemstilleven van Van Spaendonck als achtergrond, een bloemengroet opnemen voor een dierbare. Aangezien er te allen tijde werk van de gebroeders Van Spaendonck in het museum te zien is, is deze workshop in de toekomst vaker inzetbaar.

Onderwijs

In 2019 werd het museum door 12.535 leerlingen uit het primair- en voortgezet onderwijs bezocht. Zij namen 612 museumlessen en rondleidingen af. Dit is een flinke stijging ten opzichte van 2018 en mede te verklaren door de gratis aangeboden onderwijsrondleidingen tijdens de tentoonstelling *Van Goghs intimi*. Van het reguliere aanbod werd de museumles *Kunst en Animatie* het meest geboekt. In schoolverband bezochten 1.381 studenten van MBO, HBO en WO ons museum. Daarnaast bezochten nog eens 2.046 studenten het museum op eigen gelegenheid. Omdat we het belangrijk vinden dat zoveel mogelijk Brabantse scholieren kennis maken met deze wereldberoemde Brabantse kunstenaar, boden we bij de tentoonstelling *Van Goghs intimi* alle Brabantse scholen, van kleuterklas tot MBO, gratis rondleidingen aan en openden we speciaal voor hen in de ochtenduren van 9.00 tot 11.00 uur de deuren van het museum. Al voor de start van de expositie was het programma volgeboekt. Zo brachten in totaal 5.445 leerlingen en studenten, verdeeld over 363 rondleidingen, een bezoek aan de tentoonstelling.

Op zoek naar je identiteit

Na een inleidend kringgesprek over Van Gogh op school, was het doel van de rondleiding in het museum de kunstenaar beter te leren kennen. Door de inzet van diverse spelvormen vertelden en bespraken we delen van zijn levensverhaal terwijl er naar de kunstwerken werd gekeken. Ook het thema 'identiteit' liep als een rode draad door de diverse onderwijsprogramma's, waarbij we naast de identiteit van Van Gogh ook de brug sloegen naar de identiteit van de leerlingen zelf. In het programma voor leerlingen tussen de 8 en 14 jaar toonde influencer Dylan Haegens, bekend van YouTube met maar liefst 1,6 miljoen volgers, in een videoboodschap zijn ware ik. Zo leerden ze hem, net als het icoon Vincent van Gogh, beter kennen. Dylan sloot af met een boodschap aan de leerlingen: Hoe denk jij dat er naar jou gekeken wordt? Klopt dit met de werkelijkheid?

Studenten

Ook het MBO kreeg de nodige aandacht. Studenten van de MBO-opleiding Artiest van het Koning Willem I College ontwikkelden, geïnspireerd door de tentoonstelling *Van Goghs intimi*, een theatervoorstelling voor eigen studenten met als thema identiteit. De theatervoorstelling en het museumbezoek werden gekoppeld aan het vak burgerschap dat alle studenten volgen. 698 MBO-studenten bezochten de tentoonstelling. We kunnen concluderen dat, afgezien van georganiseerde projecten, het bezoek van studenten aan het museum sterk tentoonstellingsafhankelijk is: enkel de tentoonstellingen van Jan Sluijters en Van Gogh werden bezocht door studenten van het MBO, HBO en WO. Om de onderwijsaantallen de komende jaren te laten stijgen, zullen we in de toekomst nog meer investeren in dit type onderwijs.

Samenwerking

Ook dit jaar werkten we mee aan Museumschatjes van Erfgoed Brabant, Sjak (de VMBO-cultuurspeeddate) en de Uitloktag voor HAVO/VWO-scholieren (de laatste twee in samenwerking met Babel Den Bosch). Met onze partnerscholen testten we niet alleen de hiervoor genoemde Verhalenwedstrijd maar ook andere, nieuw te ontwikkelen programma's voor zowel primair als voortgezet onderwijs. Ook werd een klankbordgroep van docenten én een klankbordgroep van leerlingen samengesteld omdat we de programma's die we ontwikkelen optimaal willen laten aansluiten bij de wensen en verwachtingen van docenten en leerlingen. De samenwerking met het Koning Willem I college werd verder uitgebouwd en net als de afgelopen jaren maakten 160 HBO-studenten van de opleiding Communicatie en Multimedia Design van Avans Hogeschool dertig prototypes om het museum toegankelijker te maken voor middelbare scholieren. Een initiatief als dit is niet alleen belangrijk omdat het een nieuwe generatie ontwikkelaars in aanraking brengt met kunst, maar ook omdat zij ons kunnen inspireren met nieuwe, soms verrassende, zienswijzen.

BankGiro Loterij

Het museum ontvangt als vaste partner van de BankGiro Loterij jaarlijks een bijdrage voor aankopen, tentoonstellingen en beheer en behoud van de collectie. De bijdrage van 2019 is nog niet besteed en toegevoegd aan het aankoopfonds om later gebruikt te worden voor een bijzondere aanwinst. Ruim 2.000 deelnemers bezochten in oktober de BankGiro Loterij Open Dagen in Het Noordbrabants Museum. Zij kregen exclusieve rondleidingen of lezingen rondom *Van Goghs intimi* aangeboden. "De mix van rondleidingen en lezingen viel enorm in de smaak," aldus Michiel Verboven, managing director van de BankGiro Loterij.

De BankGiro Loterij steunt dankzij haar deelnemers 77 toonaangevende instellingen die zich inzetten voor cultuur in Nederland, in 2019 met ruim 84,3 miljoen euro. Met deze gelden wordt cultureel erfgoed behouden en toegankelijk gemaakt voor publiek. Deels gaat dat bedrag naar musea, molens en monumenten, zoals het Rijksmuseum, de Hermitage Amsterdam, Vereniging de Hollandsche Molen, het Drents Museum en Het Noordbrabants Museum. Een ander deel van het totale bedrag gaat naar organisaties zoals het Prins Bernhard Cultuurfonds en het BankGiro Loterij Fonds, die op hun beurt podiumkunsten, beeldende kunst, festivals, cultuurprojecten en concerten ondersteunen. Sinds 1998 kon de BankGiro Loterij dankzij haar deelnemers ruim 1 miljard euro bijdragen aan cultuur in Nederland. www.bankgiroloterij.nl

Development

De afdeling Development heeft de in 2018 ingezette lijn voortgezet met als doel het relatiemanagement verder te versterken en een structurele verhoging van de inkomsten en daarmee een verdere ondersteuning van projecten en aanwinsten te bewerkstelligen. Het museum werkt graag langjarig samen met zijn trouwe subsidiënten, vrienden, fondsen en culturele partners en met de vele bedrijven en particulieren die net zo enthousiast zijn over kunst, erfgoed en Brabant als wij. Door goede relaties met deze partners kan het museum tot buitengewone prestaties komen. De bijdragen van onze particuliere en zakelijke partners komen in Het Noordbrabants Museum Fonds. Dit fonds wordt niet gevoed met subsidiegelden en is uitsluitend bedoeld om de aankoop van kunstwerken, restauraties, tentoonstellingsprojecten, publicaties en overige bijzondere activiteiten mogelijk te maken.

Ondersteuning Van Goghs intimi

Onze partners (zakelijke sponsors en particulieren) hebben met hun bijdragen aan Het Noordbrabants Museum Fonds in 2019 de tentoonstelling *Van Goghs intimi. Vrienden, familie, modellen* mede mogelijk gemaakt. Daarmee ondersteunen de sponsors de ambities van het museum om Van Gogh nog sterker aan Noord-Brabant te verbinden, de plek waar zijn kunstenaarschap begon. Naast een bijdrage uit Het Noordbrabants Museum Fonds is de tentoonstelling mogelijk gemaakt door de genereuze bijdragen van Brabant C, Cultuurfonds Landelijk Onderscheidend gemeente 's-Hertogenbosch, Turing Foundation, VSBfonds, Stichting Zabawas, Prins Bernhard Cultuurfonds via het Marten Orges Fonds, Stichting Leye Fonds, Coovels Smits Stichting, Stichting N. van Ballegooijen Fonds en Stichting Gifted Art.

Ontmoetingen sponsors

De sponsors hebben elkaar in 2019 drie keer ontmoet. Tijdens een businessclubdiner, aansluitend aan de opening van *De geur van succes. Gerard & Cornelis van Spaendonck, bloemschilders in Parijs*, ontmoetten onze sponsors elkaar op een verrassende plek in het museum en maakten zij kennis met een nog onbekend deel van de vaste collectie. Vervolgens ontvingen wij onze partners entre nous voor een feestelijke avond tijdens de exclusieve preview van *Van Goghs intimi*. We sloten het jaar voor onze sponsors af met een speciale familiezondag, waarbij we verschillende workshops voor volwassenen en kinderen aanboden.

VIP-ruimte

Ten behoeve van onze sponsors is in 2019 een speciale VIP-ruimte ingericht die uitsluitend door partners van het museum kan worden gebruikt voor exclusieve (lunch)bijeenkomsten of besprekingen met hun cliënten. Voor onze Brabantcirkel, de particulieren die ons ruimhartig steunen, organiseerden we bijzondere bijeenkomsten, waaronder een atelierbezoek aan Caren van Herwaarden die op dat moment in het museum haar werk toonde.

Kennis over schenken

In 2019 is een speciale bijeenkomst rondom het thema *Schenken en Nalaten* georganiseerd, waarbij aan de hand van bijzondere schenkingen en nalatenschappen werd toegelicht hoe belangrijk deze voor het museum zijn. Een notaris lichtte de mogelijkheden toe om aan het museum te schenken of na te laten en een schenker vertelde over zijn besluit om een werk aan Het Noordbrabants Museum te schenken. De afdeling development laat zich inhoudelijk informeren door een in 2019 opgerichte Denktank, die bestaat uit vooraanstaande notarissen, fiscalisten en financiële specialisten die nauw verbonden zijn met Noord-Brabant en het museum. Wij zijn hen zeer dankbaar voor hun betrokkenheid en de kennis die zij met ons delen.

Kunstprijz

Op 12 december 2019 vond de uitreiking plaats van de tweede *Will en Jan van Hoof Kunstprijs Noord-Brabant*, een samenwerking tussen het Will en Jan van Hoof Fonds en Het Noordbrabants Museum. De prijs voor een Brabantse kunstenaar met bewezen talent is naast een blijk van waardering tevens een impuls ter stimulering van de gekozen kunstenaar, in dit geval fotograaf L.J.A.D. Creyghton. Het museum toonde bij de uitreiking de eerste van de reeks foto's van Landgoed Oud-Herlaer in de verschillende seizoenen die Creyghton in het kader van deze prijs maakte.

Stichting Vrienden van Het Noordbrabants Museum

Het Noordbrabants Museum is enorm trots op de betrokken en actieve vriendenstichting. De ruim 1.200 vrienden dragen 'hun' museum een bijzonder warm hart toe en ondersteunen het museum, ook in financiële zin, bij collectieaankopen, tentoonstellingen en projecten. Inhoudelijke activiteiten, variërend van ontvangsten, previews, inleidingen door conservatoren tot excursies naar andere musea zorgen voor een sterke betrokkenheid van de vrienden bij het museum. Ook in 2019 werd een groot aantal in opzet uiteenlopende maar steeds drukbezochte activiteiten georganiseerd. Tijdens de Nieuwjaarsbijeenkomst op Driekoningen bezochten de vrienden met samensteller Geertje Jacobs de tentoonstelling *Uit de stal van Bosch*, waarna werd geproost op het bijzondere lustrumjaar. In 2019 bestond de vriendenstichting namelijk 35 jaar. Dat werd gevierd tijdens de feestelijke en zonnige voorjaarsbijeenkomst *De Vrienden van het museum zetten de bloemetjes buiten*, georganiseerd rondom de bloemstillevens van de broers Gerard en Cornelis van Spaendonck. Ook waren er drie Vriendentafels, onder andere bij de tentoonstellingen *Jan Sluijters* en *Van Goghs intimi*, waarbij ruimte was voor inhoudelijke verdieping en een kijkje achter de schermen alsook tijd om elkaar beter te leren kennen. Voordat *Van Goghs intimi* opende voor publiek konden de vrienden tijdens een exclusieve preview in alle rust als eerste oog in oog staan met Vincent van Gogh. Daarnaast gingen de vrienden van Het Noordbrabants Museum een dag op pad in de voetsporen van Vincent van Gogh en bezochten Brabantse plekken waar Van Gogh gewoond en gewerkt heeft. We eindigden het jaar met een besloten bijeenkomst voor onze Van Gogh vrienden en de leden van het Sunflower Collective van het Van Gogh Museum, waarbij conservator Helewise Berger de gasten trakteerde op een exclusief bezoek aan de tentoonstelling en haar persoonlijke favorieten toelichtte.

De onderneming

Relatie met subsidiënten

Het Noordbrabants Museum stelt de goede banden met zijn subsidiënten bijzonder op prijs. De materiële én morele steun van de provincie Noord-Brabant en de gemeente 's-Hertogenbosch maakte dat Het Noordbrabants Museum ook in 2019 mooie resultaten behaalde. De steun van onze hoofdsubsidiënt, de provincie Noord-Brabant bij de aankoop van de twee laatst verworven kunstwerken van Van Gogh, in 2017 en 2018, gaf, samen met hun enthousiasme om deze kernkunstenaar én Brabander nog beter op de kaart te zetten, een belangrijke impuls aan de tentoonstelling *Van Goghs intimi. Vrienden, familie, modellen*. Met onze andere subsidiënt, de gemeente 's-Hertogenbosch en enkele cultuurpartners uit de stad continueerden wij in 2019 de landelijke citymarketing campagne voor de Cultuurstad van het Zuiden. De uitbreiding van deze campagne had een positief effect op de positionering van 's-Hertogenbosch als cultuurtoeristische bestemming én op het economische klimaat van stad en regio.

Eigen inkomsten

Het percentage aan eigen inkomsten nam in 2019 toe tot bijna 48%. De eigen inkomsten waren ook dit jaar weer vooral te danken aan het hoge aantal bezoekers, die met name kunnen worden toegeschreven aan de succesvolle tentoonstellingen over Jan Sluijters en Vincent van Gogh. De inkomsten uit sponsorgelden, fondsen en overige bijdragen, inkomsten uit verhuur van zalen, rondleidingen, museumlessen en horeca zijn ook hoger dan begroot. Dit kwam met name door de extra bezoekers en extra ontvangen bijdragen voor de tentoonstelling *Van Goghs intimi*. Aan het einde van de tentoonstelling is een tijdelijke museumwinkel geopend met merchandise artikelen gerelateerd aan Van Gogh. Om deze activiteiten in eigen beheer te kunnen uitvoeren richtte de Stichting Noordbrabants Museum in 2019 een besloten vennootschap op ten behoeve van de exploitatie van de winkel, HNBM B.V.

Maatschappelijk verantwoord ondernemen

Vanuit zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid ondersteunt Het Noordbrabants Museum diverse kleinschalige, veelal lokale initiatieven die onder meer gericht zijn op kwetsbare groepen, mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt of in moeilijke financiële omstandigheden. Dat gebeurt door het beschikbaar stellen van vouchers voor museumbezoek, het bieden van stages of werkervaringsplekken of door het incidenteel beschikbaar stellen van de eigen faciliteiten voor fondsenwerving door een serviceclub. Hiermee zoekt het museum nadrukkelijk niet de publiciteit. Een specifiek museaal MVO-project is dat van de Stichting Museum Plus Bus, een samenwerkingsverband van veertien Nederlandse Musea dat zich richt op groepen senioren die door hun lichamelijke conditie, geïsoleerde leefomgeving of financiële omstandigheden niet zelfstandig een museum kunnen bezoeken. Met een geheel verzorgd arrangement bezorgt de Museum Plus Bus ouderen een onvergetelijke culturele dag uit. De steun van de BankGiro Loterij en haar deelnemers maakt het mogelijk dit arrangement kosteloos aan te bieden. We hebben dit jaar 30 groepen met de Museum Plus Bus in het museum ontvangen en hen op deze wijze verwend met een heerlijke dag uit.

Investerings

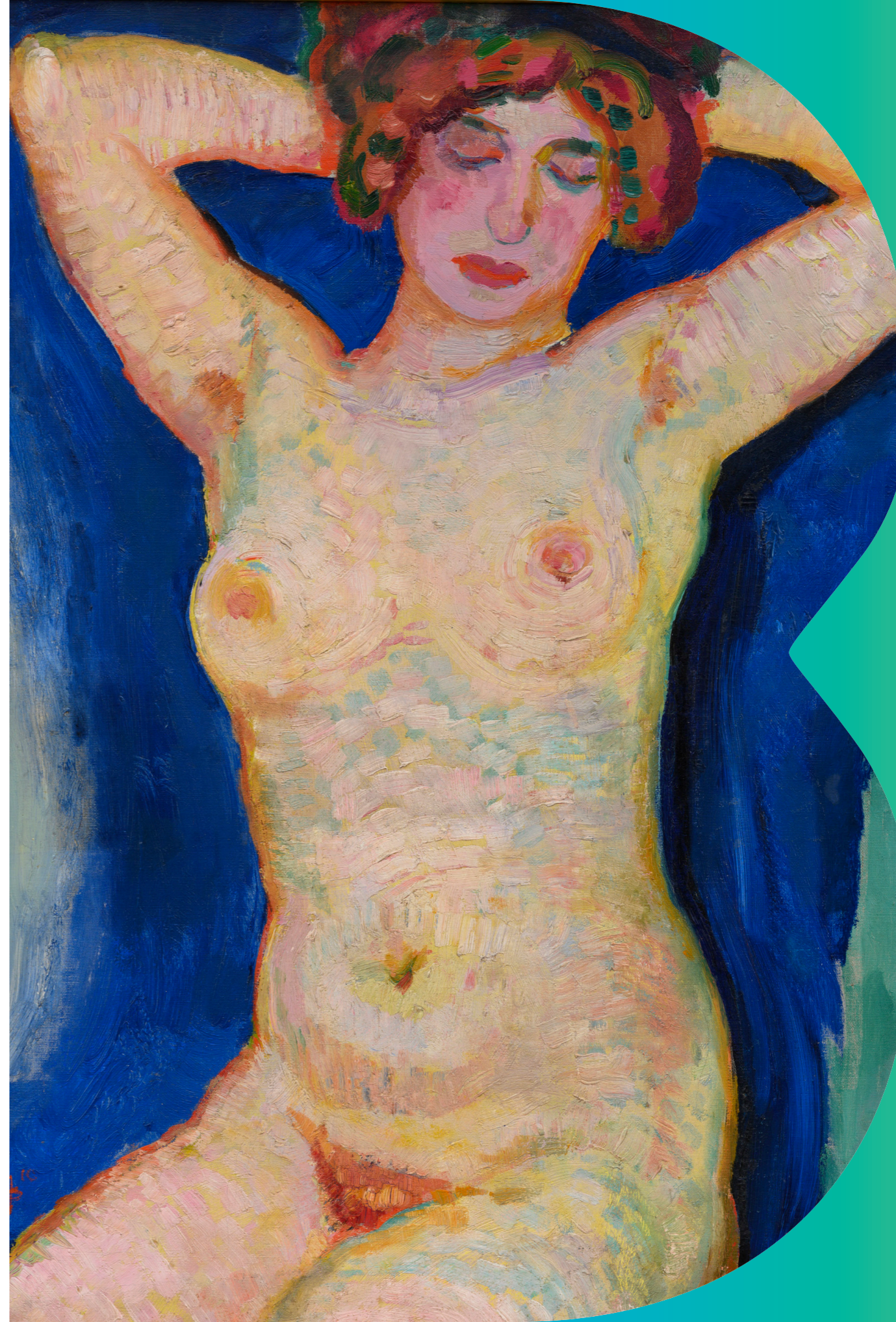
De in 2018 ingezette verbetering van de ICT werd in 2019 grotendeels afgerond. Veel processen werden gedigitaliseerd, waardoor er meer digitaal en op afstand kan worden gewerkt. Dit betekent een belangrijke verbetering voor het thuiswerken. In 2018 bleek al dat door de hoge bezoekersaantallen sommige bezoekersfaciliteiten niet langer voldeden en werden er enkele kleine aanpassingen doorgevoerd. De nog hogere bezoekersaantallen in 2019 zorgden voor ongewenste tijdelijke oplossingen voor bijvoorbeeld garderobe en sanitaire voorzieningen. Daarom is in 2019 onderzocht hoe de problemen rond bezoekersfaciliteiten permanent kunnen worden opgelost. In 2020 zullen deze plannen verder worden uitgewerkt.

Ondernemingsraad

In januari 2019 is de ondernemingsraad (OR) binnen Het Noordbrabants Museum voor de eerste keer van start gegaan, bestaande uit drie door de medewerkers gekozen personen. Vanaf dat moment wisten zowel de medewerkers als de directie de OR goed te vinden. Medewerkers droegen gedurende het jaar diverse uiteenlopende onderwerpen aan die door de OR met de directie zijn besproken. Een aantal van deze onderwerpen is opgepakt en heeft geresulteerd in nieuwe afspraken en/of regelingen. Zo is de wens van medewerkers om flexibel te gaan werken en uren anders in te delen besproken met de directie, maar ook de wens om de eindejaarsuitkering om te zetten naar verlofuren. Beide zaken zijn vervolgens naar wens geïmplementeerd. De OR vergaderde in 2019 tweemaal met de directie. Waar nodig werden urgente zaken tussentijds besproken. Ook sprak de OR twee keer met de Raad van Toezicht. Het eerste jaar heeft de OR zich met name gefocust op een goede start en de interne communicatie, zowel van directie naar medewerkers, maar ook tussen medewerkers onderling.

Samenwerking Museumkwartier

Naast regelmatig overleg met de medehuuders van het voormalige Griffiegebouw en de directeur van de Stichting Beheer Museumkwartier, heeft ook in 2019 drie- à vierwekelijks directieoverleg plaatsgevonden met het Design Museum Den Bosch. Daarbij werd vooral gesproken over praktische zaken en afstemming. Veel aandacht in het overleg was er voor de gelijktijdige programmering van de tentoonstelling *Van Goghs intimi* en de tentoonstelling over design van het Derde Rijk en de gevolgen hiervan op het gebied van beveiliging, voor de bezoekers van beide musea, alsmede over realisatie van extra facilitaire voorzieningen.

Reacties op social media op onze wisselexposities

Theo Mertens – 23 november 2019

Mooi gebouw met bijzondere, herfstvolle uitkijkjes naar buiten. Heb me vandaag vergaapt aan de expositie rondom *Van Goghs intimi*. Fraaie inkt in zijn loopbaan en degenen die met hem optrokken in goede en slechte tijden.

Hannie Palios-Van Dijk – 3 september 2019

Dit museum blijft me verrassen met afwisselende tentoonstellingen en heeft een prachtige vaste collectie waar ik graag doorheen loop. Een must see als ik in Nederland op vakantie ben.

De Kleine Ontdekker – 15 augustus 2019

Mindblown. That's how we felt when we admired @simorgh3 Foreign Lands which is currently on show @hetnoordbrabantsmuseum.

Henny Wijers – 12 augustus 2019

Een pareltje op museumgebied. Zeer gevarieerd en steeds weer uitdagende nieuwe tentoonstellingen. Dit vervult een Brabander met trots.

Veronique Bosmans-Renders – 3 juni 2019

Neemt vooral de tijd de prachtige beuk in de mooie binnentuin te bewonderen. Een kunstwerk van Moeder Natuur.

Addie Timmermans – 6 mei 2019

De werken van Ali Banisadir zijn adembenemend mooi. Doorleefde schilderijen waar je nog een keer voor teruggaat met de zekerheid dat je weer nieuwe details ontdekt. Fascinerend!

Ikan Tjolo Tjolo – 3 april 2019

Prachtige werken van Jan Sluijters waar een mens blij van wordt.

Marco Dreijer – 3 mei 2019

Ik was onder de indruk van het museum! En vooral van het werk van Ali Banisadr. Dat is werk waar je uren naar kan kijken!

Fabio Dagata – 26 december 2019

Woorden van Van Gogh beroeren me.

Mariette Pennarts – 21 november 2019

In @hetnoordbrabantsmuseum is een prachtige expo over de 'sociale cirkel' rond Vincent van Gogh. Intiem en origineel!

Dutchgirls in museums – 15 februari 2019

In Het Noordbrabants Museum komt kunst en historie samen, daar houden wij van! Het voormalig Gouvernementspaleis huisvest sinds 1987 het museum.

Financiële cijfers jaarrekening 2019

Balans (na resultaatbestemming)	31/12/19	31/12/18
ACTIVA		
Vaste activa		
- Materiële vaste activa		
museumcollectie	p.m.	p.m.
deelcollectie bijzondere verwervingen	€ 2.500.000	€ 2.500.000
inrichting museale en semi openbare ruimten	€ 968.836	€ 1.211.046
subtotaal:	€ 3.468.836	€ 3.711.046
Vlottende activa		
- Vorderingen en vooruitbetalingen		
debiteuren	€ 195.890	€ 162.452
omzetbelasting	€ 300.273	€ 145.894
overige vorderingen en vooruitbetalingen	€ 933.902	€ 903.017
subtotaal:	€ 1.430.065	€ 1.211.363
- Liquide middelen		
kas	€ 14.105	€ 9.771
banken	€ 6.243.144	€ 6.304.073
subtotaal:	€ 6.257.249	€ 6.313.844
TOTAAL ACTIVA	€ 11.156.150	€ 11.236.253

Balans (na resultaatbestemming)	31/12/19	31/12/18
PASSIVA		
Eigen vermogen		
- Bestemmingsfondsen en reserves		
Ambitiefonds	€ 2.552.786	€ 2.711.700
Het Noordbrabants Museum Fonds	€ 1.437.458	€ 1.127.881
subtotaal:	€ 3.990.244	€ 3.839.581
- Algemene reserve		
algemene reserve - provinciale middelen	€ 315.197	€ 323.980
algemene reserve - museale middelen	€ 213.483	€ 224.438
subtotaal:	€ 528.680	€ 548.418
Totaal Eigen vermogen	€ 4.518.924	€ 4.387.999
Aankoopfonds		
aankoopfonds	€ 1.248.355	€ 1.214.870
subtotaal	€ 1.248.355	€ 1.214.870
Voorzieningen		
voorziening onderhoud	€ 1.066.388	€ 968.416
subtotaal	€ 1.066.388	€ 968.416
Langlopende schulden		
investeringsbijdragen inrichting	€ 968.836	€ 1.211.046
overige schulden	€ 1.450.000	€ 1.500.000
subtotaal	€ 2.418.836	€ 2.711.046
Kortlopende schulden		
crediteuren	€ 595.933	€ 439.369
overige schulden	€ 1.307.714	€ 1.514.553
subtotaal:	€ 1.903.647	€ 1.953.922
TOTAAL PASSIVA	€ 11.156.150	€ 11.236.253

Financiële cijfers jaarrekening 2019

Staat van baten en lasten 2019	rekening 2019	begroting 2019	rekening 2018
BATEN			
subsidies	€ 4.962.172	€ 4.949.400	€ 4.950.062
eigen inkomsten	€ 4.594.534	€ 3.441.600	€ 3.385.144
TOTAAL BATEN	€ 9.556.706	€ 8.391.000	€ 8.335.206
LASTEN			
personeel	€ 2.602.520	€ 2.745.300	€ 2.494.569
huisvesting	€ 2.782.431	€ 2.761.000	€ 2.563.503
collectie	€ 654.552	€ 132.800	€ 169.548
tentoonstellingen	€ 1.999.057	€ 1.632.500	€ 1.129.846
overige	€ 1.230.595	€ 963.200	€ 934.846
afschrijvingen	€ 242.209	€ 242.200	€ 458.962
TOTAAL LASTEN	€ 9.511.364	€ 8.477.000	€ 7.751.274
Resultaat HNBM BV	€ -12.728		
Resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening	€ 32.613	€ -86.000	€ 583.932
Mutaties reserves	€ -52.351	€ 86.000	€ -687.407
RESULTAAT	€ -19.738		€ -103.475

De balans en de staat van baten en lasten zijn ontleend aan de jaarrekening 2019, waarbij op 14 april 2020 door HLB Van Daal Accountants een goedkeurende verklaring is verstrekt.

Bijlagen

Aanwinsten, bruiklenen en schenkingen

Aanwinsten

Koen Delaere
[Brugge 1970]
Screens for a catch, 2017
[Inv.nr. 17851]

René Daniels
[Eindhoven 1950]
Memoires van een vergeetal, 1985
[Inv.nr. 17854]

Jan Sluijters
[’s-Hertogenbosch 1881 – 1957
Amsterdam]
Zittend naakt, 1910
[Inv.nr. 17855]

Cornelis van Spaendonck
[Tilburg 1756 – 1839 Parijs]
Boeket van oude rozen, jasmijn en
sleutelbloemen, 1829
[Inv.nr. 17856]
Mede mogelijk gemaakt door een
legaat van de heer G.M. Verweijmeren,
Tilburg

Thomas Trum
[Rosmalen 1989]
One Blue Line 24, 2019
[Inv.nr. 17857]

Julien-Léopold Boilly
[1796 Parijs 1874]
Portret van Gerard van Spaendonck,
1821
[Inv.nr. 17859]

Gerard van Spaendonck
[Tilburg 1746 – 1822 Parijs]
Brief van Gerard van Spaendonck aan
Madame de Chalendray, 1798
[Inv.nr. 17860]

Jolanda van Gennip
[Wagenberg 1965]
Call me Mud, 2010
[Inv.nr. 17861]

Cornelis van Spaendonck
[Tilburg 1756 -1839 Parijs]
Een schildpad miniatuurdoos
gevat in tweekleurig goud met een
bloemstilleven van Cornelis van
Spaendonck
[Inv.nr. 17862]

Dirk Verrijk
[Haarlem 1734 - 1786 Den Haag]
Het dorp Groot Zundert, van den
oliemolen te zien, 1778
[Inv.nr. 17870]

Dirk Verrijk
[Haarlem 1734 - 1786 Den Haag]
Het dorp Etten met deszelfs raadhuis,
1778
[Inv.nr. 17871]

Dirk Verrijk
[Haarlem 1734 - 1786 Den Haag]
Het dorp De Leur, van den Rietdyk te
zien, 1778
[Inv.nr. 17872]

Dirk Verrijk
[Haarlem 1734 - 1786 Den Haag]
Het dorp Rysbergen, 1778
[Inv.nr. 17873]

Thomas Trum
[Rosmalen 1989]
One purple line 06, 2019
[Inv.nr. 17875]
Hommage aan Paul en Huguette, 11
oktober 2019

Gijs van Lith
[1984]
After Nurture [no. 1], 2019
[Inv.nr. 17876]

Hermanus Louis van Dijkstra
Zilveren ruiterspooren, 1795 - 1796
[Inv.nr. 17883]

Bruiklenen

Paul Bril
[Breda 1553 - 1626 Rome]
Landschap met Latona en de Lyrische
boeren op Delos, 1610 - 1620
[Inv.nr. 17846]
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Jan Sluijters
[’s-Hertogenbosch 1881 – 1957
Amsterdam]
Liggend naakt, 1925 - 1940
[Inv.nr. 17874]
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Schenkingen

Thomas Trum
[Rosmalen 1989]
Two Orange Lines Sketch, 2018
[Inv.nr. 17858]

Brabantse horlogeketting met dames
zakhorloge, 1860 - 1870
[Inv.nr. 17863]

Eelco Brand
[Rotterdam, 1969]
YTY.movie [a tribute to Van Gogh]
[Inv.nr. 17864]
Schenking Stichting Will en Jan van
Hoof Fonds in het kader van de Will
en Jan van Hoof Kunstprijs Noord-
Brabant

Eelco Brand
[Rotterdam, 1969]
G.C.movie [a tribute to Sluijters]
[Inv.nr. 17865]
Schenking Stichting Will en Jan van
Hoof Fonds in het kader van de Will
en Jan van Hoof Kunstprijs Noord-
Brabant

Jan Sluijters
[’s-Hertogenbosch 1881 – 1957
Amsterdam]
Vrouwelijk naakt in bad
[Inv.nr. 17866]
Schenking Vereniging Rembrandt uit
de nalatenschap van Kees en Noor
Mout-Bouwman

Jan Sluijters
[’s-Hertogenbosch 1881 – 1957
Amsterdam]
Liggend vrouwelijk naakt
[Inv.nr. 17867]
Schenking Vereniging Rembrandt uit
de nalatenschap van Kees en Noor
Mout-Bouwman

Jan Sluijters
[’s-Hertogenbosch 1881 – 1957
Amsterdam]
Madonna-beeldje met bloemen en
rozenkrans
[Inv.nr. 17868]
Schenking Vereniging Rembrandt uit
de nalatenschap van Kees en Noor
Mout-Bouwman

Jan Sluijters
[’s-Hertogenbosch 1881 – 1957
Amsterdam]
Dansend naakt, 1913
[Inv.nr. 17869]
Schenking Vereniging Rembrandt uit
de nalatenschap van Kees en Noor
Mout-Bouwman

L.J.A.D. Creyghton
[Amersfoort 1954]
Landgoed Oud Herlaer|de vier
seizoenen, 2019
[Inv.nr. 17877.1-4]
Schenking Stichting Will en Jan van
Hoof Fonds in het kader van de Will
en Jan van Hoof Kunstprijs Noord-
Brabant

Hans van Hoek
[Deurne 1947]
There is no other God than life itself,
2016
[Inv.nr. 17878]

Lei Lennaerts
Herdenkingspenning 75 jaar
bevrijding, 2019
[Inv.nr. 17882]

Antoon Derkinderen
[’s-Hertogenbosch 1859 – 1925
Amsterdam]
Concept voor de beschildering van de
Eerste Bossche Wand, 1899
[inv.nr. 07666.1.2]
Schenking door Stichting
Nutsonderwijs 's-Hertogenbosch en
omstreken

Antoon Derkinderen
[’s-Hertogenbosch 1859 – 1925
Amsterdam]
Premonstratenzers, 1884
[inv.nr. 11342]
Schenking door Stichting
Nutsonderwijs 's-Hertogenbosch en
omstreken

Antoon Derkinderen
[’s-Hertogenbosch 1859 – 1925
Amsterdam]
De gevangenneming van de
gebroeders De Wit, 1879
[inv.nr. 50139]
Schenking door Stichting
Nutsonderwijs 's-Hertogenbosch en
omstreken

Toezicht en directie

Stichting Noordbrabants Museum wordt bestuurd volgens het raad-van-toezichtmodel. De stichting onderschrijft de principes en best practice-bepalingen uit dit model, zoals beschreven in de Governance Code Cultuur en past deze toe. De herziening van de Code in 2014 is aanleiding geweest de governance te toetsen aan de nieuwe Code en te besluiten tot aanpassing van statuten en directiereglement en tot het invoeren van een reglement voor de Raad van Toezicht. Deze aanpassingen zijn in 2018 geëffectueerd.

Samenstelling Raad van Toezicht

Leden van de Raad van Toezicht van de Stichting Noordbrabants museum van 1 januari t/m 31 december 2019

voorzitter

De heer drs. Harry J.G. Hendriks

Voorheen CEO Philips Benelux en voorzitter Philips Pensioenfondsen.

Onder meer Voorzitter Raad van Commissarissen CZ, Lid Raad van Commissarissen Philips Electronics Nederland B.V., Lid Raad van Commissarissen van FaberHalbertsma Groep, Lid Raad van Commissarissen Pala Groep, Lid Stichtingsbestuur PSV Voetbal, Lid Stichtingsbestuur "Ons Brabants Landschap", Voorzitter Stichting Ondersteuning Nederlandse Bach Vereniging, Lid Curatorium Stichting Nationaal Monument Kamp Vught

vicevoorzitter

Mevrouw ing. Angélique J.M. de Vries-Schipperijn

EVP & GM EMEA North bij Salesforce, Member of the supervisory board ICT Group N.V.

lid

De heer ing. Jacques A.J.M. van den Hoven

Voormalig Lid van de Raad van Bestuur van Heijmans N.V. Onder meer Voorzitter van de Raad van Commissarissen van Van Raak Staal Holding B.V. te Tilburg en Lid van de Raad van Commissarissen van Crown van Gelder b.v. te Velsen Noord

lid

Mevrouw drs. Nicole S.B. Delissen

Eigenaar Nicole Delissen, Bureau voor museaal management, projecten & advies, Bestuurslid Stichting Behoud Moderne Kunst, Voorzitter Stichting Uhambo Nederland

lid

Mevrouw drs. Titia M. Vellenga

Kunstcoaching, Lid Raad van Toezicht van het Mauritshuis, Lid Raad van Toezicht van het Drents Museum, Voorzitter CODART Friends Foundation, Bestuurslid Keys to Music Foundation

Bestuur

Directeur-statutair bestuurder van de Stichting Noordbrabants Museum

De heer dr. Charles C.M. de Mooij

Nevenfuncties

Voorzitter Stichting Vrienden van Het Noordbrabants Museum

Secretaris van de Stichting Bijzondere Leeropdracht Jheronimus Bosch

Bestuurslid Marggraff Stichting, Vught

Bestuurslid Stichting Archeologie, Bouwhistorie en Cultuur, 's-Hertogenbosch

Bestuurslid Stichting Hermeslezing, 's-Hertogenbosch

Lid Adviescommissie Geschiedenis en Letteren van het Prins Bernhard

Cultuurfonds

Adviseur Stichting Bosch Research and Conservation Project

Lid Comité van Aanbeveling Art Breda

Lid Comité van Aanbeveling Bosch Parade

Lid Comité van Aanbeveling Lustwarande Tilburg

Lid Comité van Aanbeveling Stichting De Tempel van Empel

Culturele samenwerking

ANWB

Akademie der bildenden Künste, Wenen

Avans Hogeschool, 's-Hertogenbosch

AVROTROS

Babel, 's-Hertogenbosch

BankGiro Loterij

Basisschool 't Schrijverke, 's-Hertogenbosch

BlainfflSouthern

Bossche Kringen

Bossche Locals

Bossche Omroep

Brabant C

Brabant Remembers

Brabants Dagblad

Brabants Historisch Informatie Centrum

CJP

Coovels Smits Stichting

Cultureel Organisatiebureau Artifex,

Amsterdam

Cultuurfonds Landelijk Onderscheidend,

gemeente 's-Hertogenbosch

Design Museum Den Bosch

d'Oultremontcollege, Drunen

DOCIS – Directeuren Overleg Culturele

Instellingen 's-Hertogenbosch

Erfgoed Brabant, 's-Hertogenbosch

Fontys PABO, 's-Hertogenbosch

Fontys Hogeschool, Tilburg

Galerie Jan van Hoof, 's-Hertogenbosch

Galleria Nazionale d'Arte Moderna e

Contemporanea, Rome

Gemeente 's-Hertogenbosch

Hartje 's-Hertogenbosch

Holland Expat South Center

Hotelloverleg 's-Hertogenbosch

Huis Marseille, Amsterdam

In Brabant

Jazz in Duketown, 's-Hertogenbosch

J.K. Stichting, Vught

Jeroen Boschcollege, 's-Hertogenbosch

Jeroen Bosch Ziekenhuis, 's-Hertogenbosch

Kameraden Den Bosch

Katholieke Bond voor Ouderen

Kindcentrum De Sprong, Rosmalen

Kindcentrum Het Stadshart,

's-Hertogenbosch

Kindcentrum Het Zuiderster,

's-Hertogenbosch

Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch

Kröller-Müller Museum, Otterlo

Kunstacademie AKV ffl St. Joost Kunstbalie,

Tilburg

Kunstenfestival ArtiBosch

Kunstloc Brabant, Tilburg

L.W. Beekmanschool, 's-Hertogenbosch

Margriet Winterfair

Museum De Fundatie, Zwolle

Museum Gouda, Gouda

Museum Jan Cunen, Oss

Museumplusbus

Museumvereniging

Museumweek

Nederlands Bureau voor Toerisme &

Congressen (NBTC)

NS

OBS De Bolster, Sint-Michiëlsgestel

Ondernemersvereniging Verwersstraat

Open Monumentendag

Prins Bernhard Cultuurfonds via het Marten

Orges Fonds

Rabobank 's-Hertogenbosch en omstreken

Regio-WV Meierij & Noordoost-Brabant

Renschdael Art Foundation

Rijksmuseum, Amsterdam

Singer Laren, Laren

Stedelijk Museum, Breda

Stedelijk Museum, Schiedam

Stedelijk Museum, Vianen

Stichting Bijzondere Leeropdracht

Jheronimus Bosch

Stichting Bosch Research and Conservation

Project

Stichting Gifted Art

Stichting Leye Fonds

Stichting Museumkaart

Stichting N. van Ballegooijen Fonds

Stichting Vincent van Gogh, Etten-Leur

Stichting Vrienden van Het Noordbrabants

Museum

Stichting Zabawas

The Art Institute of Chicago, Chicago

Theaterfestival Boulevard

Toonzaal 's-Hertogenbosch

Turing Foundation

Uitgeverij Waanders & De Kunst

Van Gogh Brabant

Van Gogh Europe

Van Gogh Kerk, Etten-Leur

Van Goghhuys, Zundert

Van Gogh Museum, Amsterdam

Vincent van Gogh Stichting, Amsterdam

Vincent van Gogh Village, Nuenen

VisitBrabant, Oisterwijk

Vrije Academie

VSBfonds

WV, 's-Hertogenbosch

WBOOKS

We Are Public

Wij doen dingen, 's-Hertogenbosch

Willem Twee, 's-Hertogenbosch

Partners

Het Noordbrabants Museum bedankt alle partners voor hun steun in 2019.

Subsidiënten

Provincie Noord-Brabant

Stersponsors

Co-sponsors

Grondleggers

Businessclubleden

ABN AMRO MeesPierson
Banning
Bossche Investerings Maatschappij (BIM)
Coffee3
Cox Groep
Ctac
De Twee Snoeken
Enexis
Gasseling Search
Van Gelder Indian Jewellery
Hesdo
Heijmans
Hof Hoorneman Bankiers
Hotel Central
Van Hoven & Oomen
Huijbregts Notarissen & Adviseurs
ITSN
Jeroen Bosch Advocaten
Kuijpers
Labrys Reizen
LXA The Law Firm
Maison van den Boer
Mister Design
Signify
Simac Techniek
Snijders Advocaten
Eduard Strang Verhuizingen
Trigion
Vanderven Oriental Art
WBOOKS
Wienerberger
Willaart & Willaarts

Hoofdsponsors

Renschdael art foundation

Fondsen

Stichting Leye Fonds
Coovels Smits Stichting
Stichting N. van Ballegooijen Fonds

Bijzondere begunstigers

John en Patricia Groenewoud-Robeerst
Ton en Anne-Miek Nelissen-Hanssen
Geert en Noor van de Ven-de Gruyter
Dick Bosma en Joost de Jong
Boudewijn en Kristina Thuis
Merifin Foundation
Stichting Will en Jan van Hoof Fonds
Stichting Zandstaete
Stichting Van der Linden Fonds
alsmede sponsors en begunstigers die
anoniem wensen te blijven

Colofon

Tekst

Het Noordbrabants Museum

Ontwerp

Zipper

Foto's

ByMarjo
Joep Jacobs
Jan Kees Steenman
Peter Cox

Het Noordbrabants Museum
Postbus 1004
5200 BA 's-Hertogenbosch

hetnoordbrabantsmuseum.nl

